В. О. Швець, О.В. Тітова, Київ, Україна
E-mail: kmmvm@ukr.ner

ІНКЛЮЗИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ МАТЕМАТИКИ

Анотація. *У статті розкривається зміст понять здатність і готовність майбутнього вчителя математики до виконання навчальної діяльності в умовах інклюзивного навчання. Зауважено про змістову відмінність між поняттями «готовність» і «здатність». Поняттю «готовність» більше властивий «діяльнісний» аспект – «підготовлений до використання». Крім того, готовність передбачає також згоду, бажання що-небудь зробити, тобто включає і аспект мотивованості особистості на виконання роботи. Під «здатністю» найчастіше розуміють вміння на практиці виконувати певні дії, схильність до певного виду діяльності.*

Обґрунтовується власна точка зору у пошуку відповідей на питання: чи готовий нинішній і майбутній вчитель математики до навчання учнів в умовах інклюзії? коли і за рахунок чого може бути сформована інклюзивна компетентність майбутнього вчителя математики чи працюючого вчителя, який в питаннях організації і проведення інклюзивного навчання – некомпетентний? чи варто у всіх вчителів математики таку компетентність формувати? З'ясовано, що актуальною проблемою підготовки майбутнього вчителя математики і перепідготовки працюючого вчителя є розробка і впровадження методичної системи формування у вчителя готовності і здатності (інклюзивної компетентності) працювати в умовах інклюзивного навчання, тобто розробку цілей і змісту такої підготовки, організаційних форм, методів та засобів. Таким чином розробка методики навчання учнів математики в умовах інклюзії є актуальною проблемою і потребує окремого дослідження.

Ключові слова: *навчання математики; готовність; здатність; умови інклюзії; інклюзивна компетентність вчителя; інклюзивно-педагогічні компетенції.*

INCLUSIVE COMPETENCE OF THE TEACHER OF MATHEMATICS.

Annotation. *The article reveals the meaning of the concepts of the ability and readiness of the future teacher of mathematics to perform educational activities under the conditions of inclusive education. The content difference between the concepts of "readiness" and "ability" is noted. The notion of "readiness" is a more peculiar "activity" aspect - "prepared for use". In addition, readiness also implies consent, a desire to do something, that is, also includes the aspect of the person's motivation for work. Under the "ability" most often understand the ability to practice certain actions, a tendency to a certain type of activity.*

The author substantiates his own point of view in finding answers to the question: Is the present and future teacher of mathematics ready for the study of students in the conditions of inclusion? when and due to which the inclusive competence of the future mathematics teacher or the working teacher can be formed, which in the questions of organization and conducting of inclusive education is incompetent? Is it worthwhile for all math teachers to form such competencies? It was found out that the actual problem of preparing a future teacher of mathematics and retraining a working teacher is the development and implementation of a methodical system of formation of a teacher's readiness and ability (inclusive competence) to work in conditions of inclusive education, that is, the development of the goals and content of such training, organizational forms, methods and funds. Thus, the development of teaching methods for mathematics students in the conditions of inclusion is an actual problem and requires a separate study.

Key words: *mathematics training; readiness; ability; conditions of inclusion; inclusive competence of the teacher; inclusive and pedagogical competencies.*

Постановка проблеми. Система освіти тоді може вважатися ефективною, коли результатом її діяльності буде сформована компетентна особистість, яка володіє не тільки знаннями, професіоналізмом, високими моральними якостями, але й уміє діяти адекватно у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи на себе відповідальність за дану діяльність.

Сучасний вчитель математики, виховуючи і навчаючи учнів, має бути готовим до виконання цілого ряду груп ключових посадових повноважень, які, як відомо, називають компетенціями (див. рис. 1)

© В. О. Швець, О.В. Тітова, 2018

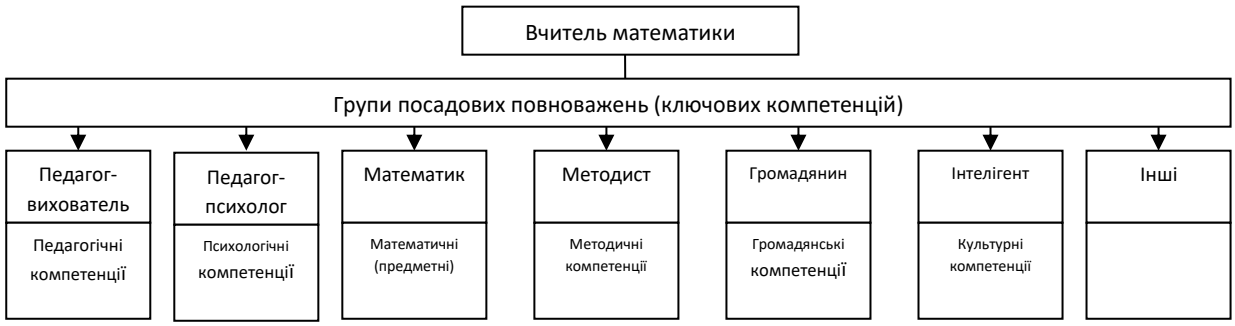

Рис. 1

Кожна з цих груп в свою чергу поділяється на похідні повноваження (компетенції), виконання яких теж покладається на вчителя.

З прийняттям нового Закону України «Про освіту», до вказаної вище групи додається ще одна, яку ми умовно називаємо **інклюзивними компетенціями**, пов'язаними з навчанням математики учнів з особливими потребами.

Мета даної статті: обгрунтувати актуальність проблеми формування готовності та здатності працювати в умовах інклюзивного навчання у майбутніх учителів математики та у працюючих учителів математики.

Виклад основного матеріалу. Нагадаємо, що **компетенція** – це відчужена, заранні задана соціальна вимога (норма) до підготовки майбутнього працівника, необхідна для його ефективної, продуктивної діяльності у певній сфері. На відміну компетенції **компетентність** – це сукупність особистісних якостей майбутнього працівника (знань, умінь, навичок, ціннісних смислових орієнтацій, емоційно-вольової регуляції поведінки, мотивації і готовності до діяльності), обумовлених досвідом його діяльності у певній соціальній і особистісно-значимій галузі.

Компетенція визначається заранні, майбутній працівник від неї відчужений, а компетентність у нього формується під час навчання. Рівень її сформованості може бути різним: інтуїтивний, нормативний, продуктивний, креативний. Кожний з цих рівнів характеризується певними якісними показниками [4]. До таких показників відносять готовність (репродуктивно, креативно, творчо) виконувати свої посадові повноваження.

Підкреслимо змістову відмінність між поняттями **„готовність"** і **„здатність"**. Поняттю „готовність" більше властивий процесний, „діяльнісний" аспект – „підготовлений до використання". Крім того, готовність передбачає також згоду, бажання що-небудь зробити, тобто включає і аспект мотивованості особистості на виконання роботи. Під „здатністю" найчастіше розуміють вміння на практиці виконувати певні дії, схильність до певного виду діяльності.

Якщо говорити, наприклад, про методичні компетентності майбутнього вчителя математики, то під терміном **„готовий"** виконувати свої обов'язки вчителя математики слід розуміти – готовність майбутнього вчителя застосовувати отримані методичні знання, вміння і навички до розробки фрагментів уроку і уроку в цілому, методики формування в учнів понять, розв'язування математичних задач, позакласних заходів і т.п. Під терміном **„здатний"** виконувати свої посадові обов'язки слід розуміти вміння майбутнього вчителя математики ефективно проводити навчальний процес (проводити урок, позакласний захід, різні етапи уроку, оцінювати навчальні досягнення учнів тощо).

Готовність формується під час аудиторних занять, самостійної роботи, а здатність, найчастіше, під час ділових ігор, навчальної та виробничої практик.

Відповідно до закону України «Про освіту» всі без винятку громадяни України мають право на освіту в усіх навчальних закладах. **Що стосується освіти дітей з особливими потребами, то в законі зазначається, що їх навчання забезпечується**: *створенням належних умов для здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами з урахуванням їхніх індивідуальних потреб в умовах інклюзивного навчання.* [5, 6].

Розглянемо основні поняття і положення, що розкривають зміст освіти в умовах інклюзії.

*1. **Особа з особливими освітніми потребами** - це особа, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади.*

*2. **Інклюзивне навчання** - це система освітніх послуг, що забезпечує реалізацію права на освіту осіб з особливими освітніми потребами, а також їх соціалізацію та інтеграцію в суспільство. Психолого-педагогічна, корекційно-розвиткова та інша допомога особам з особливими освітніми потребами в системі освіти надається у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, з урахуванням їхніх потреб, визначених в індивідуальній програмі розвитку особи з особливими освітніми потребами.*

*3. **Індивідуальна програма розвитку особи з особливими освітніми потребами** - це документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, визначає перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг і засобів для розвитку дитини, який розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків чи інших законних представників дитини»*. [2]

Таким чином мова іде про впровадження в сучасних школах нового типу навчання – інклюзивного, тобто такого навчання коли сумісно із звичайними учнями можуть вчитися також і діти з особливими потребами. Отож, загальноосвітня школа перетворюється в **інклюзивну школу**, під якою, розуміють *заклад освіти, який забезпечує інклюзивну освіту як систему освітніх послуг, зокрема адаптує навчальні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання, використовує існуючі в громаді ресурси, залучає батьків, співпрацює з фахівцями для надання спеціальних послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей*.

Основний принцип діяльності інклюзивної школи полягає в тому, що:

- *всі діти мають навчатися разом у тих випадках, коли це виявляється можливим, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, що існують між ними*;
- *школи мають визнавати і враховувати різноманітні потреби своїх учнів шляхом узгодження різних видів і темпів навчання*;
- *забезпечення якісної освіти для всіх шляхом розроблення відповідних навчальних планів, прийняття організаційних заходів, визначення стратегії викладання, використання ресурсів та партнерських зв'язків зі своїми громадами*;
- *діти з особливими освітніми потребами мають отримувати необхідну додаткову допомогу, яка може знадобитися їм для забезпечення успішності процесу навчання*;
- *школи з інклюзивним навчанням є та установа, яка гарантує солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими потребами та їхніми ровесниками*.

Цей принцип породжує інший від традиційного підхід до навчання, а саме **інклюзивний підхід,** зміст якого полягає в:

- *створення таких умов, за яких усі учні мають однаковий доступ до освіти, у тому числі діти з особливими освітніми потребами, які навчаються у загальноосвітніх школах*;
- *учні мають отримати досвід толерантного ставлення, що виключає упереджене ставлення один до одного й дискримінацію, сприяє формуванню позитивного ставлення до тих, хто „відрізняється"*.

Працювати в інклюзивній школі може лише той педагог, зокрема той вчитель математики, який **готовий** і **здатний** виконувати посадові обов'язки, тобто **компетентний здійснювати інклюзивне навчання**.

Чи готовий нинішній і майбутній вчитель математики до такої діяльності ? Ми переконані, що ні! Інклюзивне навчання – потреба сьогодення. Щоб цю потребу задовольнити слід в систему підготовки майбутніх вчителів, в систему перепідготовки працюючих вчителів математики включити систему навчальних дисциплін і педагогічних практик, які б забезпечували формування в них інклюзивної компетентності. Виділимо основні **інклюзивно-педагогічні компетенції**, якими наділений вчитель і який має в класі дитину з особливими потребами:

– усвідомлення змін взаємодії «дитина - освітня система», що означає: школа для дитини, а не дитина для школи;

– знання соціально-психологічних особливостей дитини та її спеціальних потреб;

– знання спеціальних педагогічних методів і прийомів навчання та виховання такої дитини і вміння користуватися спеціальними технологіями;

– уміння створити команду педагогів, батьків і діяти, навчаючи учнів математики.

Коли і за рахунок чого може бути сформована **інклюзивна компетентність** майбутнього вчителя математики чи працюючого вчителя, який в питаннях організації і проведення інклюзивного навчання – некомпетентний? Чи варто у всіх вчителів математики таку компетентність формувати? Наша відповідь на ці питання наступна.

Що стосується студента вишу, майбутнього вчителя математики, то сформувати в нього інклюзивну компетентність доцільно, наприклад, під час навчання в магістратурі за рахунок часу, виділеного навчальним планом на вивчення **дисциплін за вибором студента**. Такою дисципліною за вибором могла б бути, наприклад, дисципліна «Навчання математики в школі в умовах інклюзії». На час навчання в магістратурі такий студент вже достатньо підготовлений з математики, з методики навчання математики, психології, педагогіки, пройшов педагогічні практики (навчальну і виробничу) в школі. І, якщо він забажав, бути готовим працювати також і з дітьми з особовими потребами, то йому неважко буде отримати необхідні знання з організації і проведення інклюзивного навчання. До теоретичної підготовки слід додати також і педагогічну практику (безвідривну), під

час якої студент відвідував би інклюзивну школу, вів спостереження за учнями з особливими потребами, під керівництвом педагогів, які працюють з такими дітьми, готував і проводив навчальні заняття, індивідуальні заняття, консультації, осягав на практиці методичні поради і принципи роботи, вчився працювати разом в одній команді з батьками і педагогами, набирався, хоч і незначного, педагогічного досвіду роботи вчителя математики в умовах інклюзії.

Ми переконані, що не кожен студент – математик морально готовий до проведення інклюзивного навчання. Причини можуть бути різні: боязнь спілкуватися з дітьми з особливими потребами; невпевненість в своїх можливостях; відверте небажання контактувати з такими дітьми тощо. Насильно змушувати всіх студентів, майбутніх вчителів математики готуватися до роботи в школі в умовах інклюзії не варто. Це має бути власний свідомий вибір студента, який потім, працюючи в інклюзивній школі, отримає винагороду у вигляді доплати до ставки вчителя математики.

Потрібно додати право і можливість відвідувати заняття з дисципліни за вибором «Навчання математики в школі в умовах інклюзії» також студентам старших курсів бакалаврату, працюючим вчителям практикам. І перші, і другі, після отримання посвідки, зможуть претендувати на навчання математики дітей з особливими потребами, особливого навчання, нетрадиційного.

Що стосується формування інклюзивної компетентності практикуючих вчителів математики, то слід, очевидно, поступити аналогічно до такої підготовки студентів. Але цим мають опікуватися інститути підвищення кваліфікації вчителів.

Висновки. Підсумовуючи вище сказане можна стверджувати, що на даний час і на майбутнє актуальною проблемою підготовки майбутнього вчителя математики і перепідготовки працюючого є розробка і впровадження методичної системи формування в них готовності і здатності (інклюзивної компетентності) працювати в умовах інклюзивного навчання, тобто розробку цілей і змісту такої підготовки, організаційних форм, методів та засобів. Вирішення окресленої проблеми спонукає до проведення як змістовних наукових досліджень, так і до створення організаційних заходів відповідного методичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Воспитание и обучение детей и подростков с тяжелыми и множественными нарушениями развития: [программно-методические материалы] / [Бгажнокова И.М., Ульянцева М.Б., Комарова С.В. и др.]; под ред. И.М. Бгажноковой. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2007. – 239 с.

2. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. / А.А. Колупаєва, Л.О. Савчук. – К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. – 274 с.

3. Тітова О. В. Індивідуальне навчання математики учнів з особливими потребами в основній школі //Студентські фізико-математичні етюди. – Київ: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2016. – № 15. Т. 1.– 187 с.

4. Швець В. О. Післядипломна освіта вчителів математики з позиції компетентнісного підходу // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методолога, теорія, досвід, проблеми // Зб.наук.пр. – Випуск 22 / Редколегія: І.А. Зязюн (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ фірма „Планер”, 2009. – 542 с. – С. 54–58.

5. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1060-12

6. http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2053-19/paran8#n8